

FRANJEVAČKI SIROMAŠKI RIGORIZAM U PJESMI "S(VÊ)T SE KONČA"

SLAVOMIR SAMBUNJAK
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 886.2(091)
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno : 1994-03-30
Received

Rad je pokušaj da se stožernoj hrvatskoglagoljskoj pjesmi "S(vê)t se konča" odredi mjesto i doba nastanka. Svrhu Autor postiže analizom sadržajnoga, prvenstveno mitskoga sloja pjesme. Pošto ustvrđuje da je pjesma stanovito prenje, uspostavlja tematsko-motivske veze s *Otkrivenjem* a arhetipove koji su u pjesmi našli odraza prepoznaje kao krivovjerne, apostoličke i spiritualističke, osobito franjevačke, trećoredačke i apokaliptičke.

Mitski je sloj u pjesmi najuže povezan s ideološkim i političkim dogadanjima i osobama s prijelaza iz srednjega u novi vijek, osobito stoga što su tadanje franjevačke siromaške borbe bile protkane apokaliptičkom simbolikom, dakle i simbolikom brojeva. Upravo je analiza toga, brojevnoga simboličkoga sloja, omogućila Autoru da ustvrdi kako je pjesma nastala u prvoj trećini 14. stoljeća u krugu hrvatskih franjevaca trećoredaca. Budući da su u to doba glagoljaški franjevci trećoredci smješteni u Zadru, gdje im je ishodište, to Autor zaključuje da je Zadar mjesto nastanka pjesme "S(vê)t se konča". Tomu zaključku ne protive se jezične osobitosti pjesme, nego ga, naprotiv, osnažuju.

Glagoljska srednjovjekovna pjesma "Svit se konča" objavljena je 1905. godine, o njoj su pisali mnogi (često u vrlo zanimljivim radovima), ali i pored toga danas ne znamo točno kada je pjesma, i gdje, napisana, niti tko joj je autor. Glede mjesta nastanka dovjimo se između unutarnje Hrvatske, Istre, otokâ i Splita, glede doba nastanka između većega dijela 13. i većega dijela 14. st., a o autoru ne znamo čak ni to je li bio redovnik ili svjetovni svećenik.¹

¹ Pjesmu je objavio J. V a j s, "Starohrvatske duhovne pjesme", *Starine JAZU*, knj. XXII, Zagreb 1905., a o njoj su pisali: J. H a m m, *Staroslavenska čitanka*, Zagreb, 1960.; i s t i, *Zbornik za slavistiku*, 1, Novi Sad, 1970.; i s t i, *Radovi Slav. instituta* 3, Zagreb, 1959.; V. Š t e f a n i ć, *Hrvatska književnost srednjega vijeka*, Zagreb, 1969.; i s t i, *Slovo* 23, Zagreb, 1973.; D. M a l i ć, *Jezik najstarije hrvatske pjesmarice*, Zagreb, 1972.; S. S a m b u n j a k, *Filozofska istraživanja* 23, Zagreb, 1987., a i drugi.

Baveći se pjesmom naslutio sam da bi pjesma mogla biti apokaliptička, joakimistička i franjevačka tvorevina. Pjesma je, vjerojatno, djelo velikoga pjesničkoga genija, duboka mislioca povijesti, žestoka borca za istinu i vjeru i zanesena mistika. U tekstu koji slijedi pokušat ću obrazložiti svoje pretpostavke glede njezina podrijetla, поближе odrediti mjesto i doba nastanka, pozabavivši se bitnim, najprije mitskim slojem pjesme.

Autor je pjesme "fanatik apokalipse" (Norman Cohn). To je očito već u prvoj strofi, gdje je prikazan kozmički sukob između sila dobra i sila zla i gdje se očekuje skori kraj svijeta. To međutim nije očito pri spomenu Antikrista, jer je on u pjesmi spomenut izričito samo nekako usput. Ali to je varka: dominantni lik pjesme upravo je prikriiveni Antikrist. I u strofama, naime, koje naizgled nemaju nikakve veze sa zbivanjima posljednjih dana prepoznatljiv je mit o sudu i kraju vremenâ i o liku koji im prethodi. Kako pokazuje usporedba s glagoljskim apokrifom o Antikristu, taj se mit ostvaruje u motivima o pokvarenosti svećenstva i onima nazvanima "svijet naglavce":

budet 12 mrskosti:

Prvo prip(o)v(e)d(n)ici prez' dobra života

Drugo redovnici prez' dobra nauka

Treće klir(i)ci rekuće kavčenaci udržeći ili kažuće člom' dob(a)r' obr(a)z a
pregoneće čistoću ali budući prez razuma

Peto. Ne čineće č(a)sti oc(e)m i m(a)teram' ali rodit(e)lam'.

Šesto. Č(lově)ki koliko stareiši toliko nečistiveiši

Sedmo. Gr(e)šn(i)ci brez' umilené

Osmo. Ljudi brez' istine priēzni.

Deveto. B(o)g(a)ti brez' niedne priēzni.

Deseto. Tržnici brez vere i brez' niedne istine.

11. Krali i knezi brez pr(a)vde.

12. Pastiri d(u)š brez' niedne pomoći ovc(a)m.²

Ti su znaci kraja vremenâ mogli biti preuzeti iz kakve srednjovjekovne zbirke legendi, komentara *Ivanova Otkrivenja* ili *Evandelja*, ali ne i nužno. Oni ne moraju biti niti kršćanski: u *Asklepiju*, hermetičkom djelu koje je vjerojatno suvremenik *Ivanova Otkrivenja*, nalazimo odlomak koji je sukladan atmosferi izokrenutih vrijednosti prisutnoj u pjesmi:

² R. S t r o h a l, *Stare hrvatske apokrifne priče i legende*, Bjelovar, 1917., str. 57. (podcrtavanje moje).

Tada će, izgleda, u znaku ljudske čame svijet prestati biti cijenjen i obožavan. Sve ono dobro što ne može biti bolje, bitak po sebi, bit će u opasnosti, a ljudima će biti teško. Zato će biti držan bezvrijednim i bit će omrznut ovaj svijet, neponovljivo Božje djelo, snažna građevina sačinjena od različitosti mnogoobličnih uzoraka, ustroj volje Boga koji se bez zavisti i neštedimice prepustio stvaranju, složevini sviju štovanja vrijednih stvari, dostojnih ljubavi.

Ukratko, bit će mrak suprotstavljen svjetlu a smrt cijenjena korisnijom od života; niko neće gledati u nebo, vjernik će biti držan za budalu a nevjernik za mudraca, bjesomućnik za snažna a najgori za najboljega. Doći će do bolna razdvajanja između bogova i ljudi, ostat će samo anđeli zla... bit će to starost zemlje, nevjerstvo, nered, izvrtanje sviju vrijednosti.³

Mogućnosti da sličnosti između *Otkrivenja* i pjesma ilustriramo i motivima iz *Asklepija* nije slučajna: i *Otkrivenje* i *Asklepije* su kat egzohen dualistička djela, a u našoj pjesmi dualistički je apokaliptički sukob prisutan u prvoj strofi, manifestiran prvenstveno kao suprotnost svjetlosti i tame, a paralelu ima u cjelini pjesme bar u sljedećem:

- u razlikovanju i suprotstavljanju katrena tercinama, dakle u dvodijelnoj kompoziciji
- u suprotstavljenosti likova
- u suprotstavljenosti duhovnoga i materijalnoga
- u stilskoj i sintaktičkoj binarnosti i u antonimiji.

Pjesma je stoga zapravo prenje, kontrast, književni žanr koji obraduje sukobljenost dvaju suprotstavljenih načela. Time je pjesma bliska *Otkrivenju*, kao i pesimizmom i katastrofičnošću. No, ono što ju najjače povezuje s tim velikim biblijskim djelom ipak je simbolika, posebice simbolika brojeva. Ta se je u pjesmi uzdigla do kompozicijskoga načela a k tomu je značenjski povezana s fabulom i motivsko-idejnim sadržajem pjesme. Tu sam ideju jednom iznio kao znanstvenu konstrukciju (koja dakle ne zavreduje da se smatra i znanstvenom činjenicom), ali sam danas, međutim, siguran da je pjesnik u tišini samostana duboko promišljao vezu koja postoji između brojeva 2, 3, 4, 9, 10 i 13 (a možda i još kojega) i međusobno i s pričom i idejama koje iznosi. Mojoj sigurnosti da su brojevi stihova, strofa i dijelova pjesme znakoviti pridonijela je još jedna ideja koju sam u simbolici pjesme, vjerujem, uspio prozreti. Znajući što je sve broj u srednjovjekovnoj književnosti mogao izražavati, pomislio sam da je u simbolici brojeva naše pjesme skrivena i ideja o dobu nastanka pjesme, dotično ideja o

³ E. Z o l l a, *I mistici dell'Occidente*, I., Mondo antico pagano. Milano, 1976., str. 114. (prijevod s talijanskoga je moj).

dobu samoga dolaska Antikrista i kraju vremenâ. I ta je ideja zapravo proizašla iz moje sumnje u tvrdnju o "formalnoj nesavršenosti pjesme",⁴ odnosno iz uvjerenja da je pjesma izvorno formalno genijalno zamišljena te da prisutnost katrena i tercina nije formalni nedostatak nego bitni značenjski element, izraz pjesnikova "matematičkoga" genija. Kako je to pjesnik brojevima htio ukazati na neko određeno doba? Mislim da u katrenima kojih u pjesmi ima deset treba prepoznati deset stoljeća iza Kristova rođenja, a u tercinama sljedeća tri stoljeća, s tim da, dosljedno, tercine označavaju stoljeća koja počinju od 1100. Vjerojatnije je da je pjesnik mislio na ono što Talijani zovu *trecentom*, nego na samu godinu 1300., premda ni tu mogućnost ne treba apsolutno isključiti. No, nju bismo mogli uzeti za *terminus ante quem*, dok ćemo o *terminusu post quem* govoriti poslije, jer to očito nije niti početak sljedećega, petnaestoga stoljeća, niti sam kraj četrnaestoga. Svjestan sam činjenice da je ideja o simboličkom otkrivanju doba nastanka pjesme (ili doba kraja svijeta) diskutabilna, ali ona nije u suprotnosti s većinom dosadanih pretpostavki o dobu nastanka pjesme, a i njezina će istinitost biti provjerena u našem daljnjem nastojanju da osvijetlimo temeljne probleme povezane s tim pjesničkim djelom.

Apokaliptička je shema u srednjem vijeku postala općom te je razumljivo da je upotrebljavaju i drugi pjesnici. Nama je svakako najzanimljivija jedna Petrarčina uporaba u kojoj je mjesto lika progonjena vjernika prikazan progon filozofije, a poslužila je za platonističku analizu našem Franji Petriću.⁵ Ta Petrarčina pjesma ne pogada međutim punu bit naše pjesme jer izvan usporedbe ostaje motiv pokvarenosti crkvene hijerarhije i svećenikâ, što je pak tema jedne druge Petrarčine pjesme usporedive sa "S(vê)t' se kon'ča",⁶ koliko i Danteova u *Božanstvenoj komediji*.⁷ Ali, pjesmu ne mogu u potpunosti objasniti pojedinačne usporedbe (njih je uostalom moguće iznijeti i više), koliko to može cjelovito zahvaćanje u njezin duh i u duh njezina autora. A ono što bitno objedinjuje temu apokaliptičkoga suda svijeta i temu kritike crkve, izvorno nisu ni Petrarca ni Dante (i oni su, naime, uvjetovani time), već joakmizam.

⁴ Da je pjesma formalno (kompozicijski) iskvarena mislio je i Š t e f a n i ć, *Slovo* 23, str. 370.

⁵ Lj. Š i f l e r - P r e m e c, *Iz hrvatske filozofske baštine*, Zagreb, 1980. (tekst Petrićevo kritičko čitanje Petrarčina soneta "Ždrijelo i san" nalazi se na str. 121-135.)

⁶ Sonet "L'avara Babilonia ha colmo il sacco" (usp. R. M o r g h e n, *Medioevo cristiano*, Laterza, 1978., str. 287-288.)

⁷ Primjerice, 19. pjevanje *Pakla*.

Pod joakmizmom valja podrazumijevati više učenje brojnih pojedinaca i čitavih vjerskih struja u 13. i 14. stoljeću, nego samo učenje kalabrijskoga monaha Joachima da Fiore (umro 1201. ili 1202.), cistercitskoga reformatora, biblijskoga egzegeta i profeta koji je izračunao da će 1260. nastupiti treće i posljednje doba u povijesti čovječanstva. To je, razumije se, i doba koje najavljuje pojava Antikrista, doba Duha Svetoga koji slijedi iza onoga Oca (prvo doba, *Stari zavjet*) i Sina (drugo doba, *Evangelje*). To je treće doba, doba duhovnosti i neposredna doživljavanja Boga, stanovit vid raja zemaljskoga. Razumije se da je i u Joachimovim djelima moguće pronaći motive koji su sadržani i u pjesmi "S(vě)t' se kon'ča", što se dađe naslutiti već iz naslova njegovih djela: *Expositio in Apocalypsim, Concordia Novi ac Veteri Testamenti, Psalterium decem chordarum, Contra Judaeos, Contra catholicae fidei adversarios*, a kamo li ne iz onih brojnih koja se Joachimu tek pripisuju, kakvo je primjerice *Liber figurarum* koje je izvršilo snažan utjecaj na Dantea. No, spomenute moguće usporedbe ovdje ne treba navoditi zbog velike vremenske razlike između Joachimovih djela i naše pjesme. Za svoga života Joachim nije bio progonjen od crkvenih vlasti, ali je joakimizam osuđen na jednome od koncila sredinom 13. stoljeća. Gotovo istodobno, 1260. godine, nastupilo je veliko razočaranje gorljivih joakimista, no ni to nije uspjelo zatrti joakimizma. Budući da smatramo da je naša pjesma nastala najranije 1300. godine, to ćemo se osvrnuti na one joakimiste koji su djelovali oko te godine i poslije, a posebice ćemo se obazirati na ekleziološku problematiku.

Činjenica da je Joachim bio cistercit i veliki štovatelj djela Sv. Bernarda, pripomogla je vjerojatno i simpatijama koje su cisterciti iz opatije Chiaravalle presso Milano iskazivali prema guglielmitima, skupini koja se izravno suprotstavljala Crkvi a nazvana je tako prema svojoj utemeljiteljici Čehinji Guglielmini. Započela je na području Milana iza 1260. okupivši oko sebe skupinu učenika. Ne zna se točno što je propovijedala, ali je pouzdano da su je njezine pristaše smatrale inkarnacijom Duha Svetoga i Krista u žensku obliku: kao Krist je patila za spas ljudi pa će i uzaći na nebo. Umrula je 1281, a tijelo joj je uskoro preneseno u spomenuti cistercitski samostan. Naslijedila ju je učenica Manfreda koja se 1300. proglasila ravnom papi, što je bio i neposredni povod rušenju Guglielmina groba u crkvi i uzrokovalo skori nestanak ovoga pretežno ženskoga heretičkoga joakimističkoga pokreta. Ne vjerujem da je naša pjesma refleks guglielmitskoga pokreta, premda je u njoj prisutan arhetip Kristova života i smrti, te premda imamo jakih razloga da u interpretaciji i objašnjenju pjesme

posegnemo za djelom Sv. Bernarda. Ali, niti je veza koja postoji između Bernarda (i cistercita) i "S(vê)t' se kon'ča" izravna,⁸ niti je u pjesmi moguće pronaći feminističkih elemenata. Zato će biti bolje da nastavimo s traganjem među ostalim joakimističkim pokretima s konca 13. i početka 14. stoljeća, utoliko prije što u svakome od njih možemo uspostaviti stanovitu povezanost s našim krajevima i prilikama.

Jedan takav joakimistički heretički pokret je i onaj apostolika koji je bujao istodobno s guglielmitima, a i najjači je udarac doživio u prvoj deceniji 14. stoljeća. Tada nije i potpuno uništen jer još duboko u trećoj deceniji 14. stoljeća žive na raznim stranama svijeta prikrivene njegove pristaše, te se zahtijeva njihovo izručenje inkvizitorima. Takvi se zahtjevi tada, naravno, ne odnose na osnivača pokreta Gherarda Segarellija iz Parme koji je osuđivan više puta da bi 1300. bio konačno i spaljen, a ne odnosi se više ni na njegova nasljednika na čelu pokreta, Dolcina, koji je herojski poginuo 1307. Taj je Dolcino bio vrlo obrazovan joakimist, što je potvrđeno poslanicama koje je slao tisućama svojih sljedbenika, a u kojima je objašnjavao svoje joakimističko, ponešto izmijenjeno, učenje o povijesti kršćanstva i Crkve kroz četiri razdoblja. Iz njegovih poslanica i iz inkvizicijskih spisa znamo što su apostolici mislili o sebi kao o pravim Kristovim učenicima (odakle im i naziv) i o Crkvi kojoj su bili otvorena oporba, znamo kako su se odijevali, koga su u povijesti kršćanstva cijenili a koga optuživali. Znamo na koja su se mjesta u *Bibliji*, naročito u *Otkrivenju*, pozivali da bi predvidjeli događanja ili optužili pape, klerike i druge, znamo kako zamišljaju pojavu Antikrista, sudnjega dana i komunističkoga *milleniuma* itd. No, za nas su najvažnije očite sličnosti između njihova učenja i naše pjesme, a one su očite u sažetku inkvizitora B. Guia. Usporedba će između njegova teksta i naše pjesme najviše govoriti sama:

1. (...) crkva se kvari zbog zlih prelata pa crkva s papom i kardinalima i klericima i svećenicima "non est ecclesia Dei, set reprobata ecclesia sine fructu"
2. rimska je crkva "illa meretrix que a fide Christi apostaterit de qua scribit Ioannes in Apocalipsi"
3. sva Kristova duhovna moć prešla je od Crkve apostolicima
4. sromaštvo i perfekciju Kristove crkve čuvaju Dolcino i Segarelli
5. apostolici su Božja crkva i nikomu stoga ne duguju podložnost
6. ne može ih ekskomunicirati ni papa
7. njihova je zajednica svakomu otvorena
8. iz nje se ne može istupiti

⁸ *Fil. istr.*

9. samo apostolici mogu ući u kraljevstvo nebesko
10. oni koji ih progone griješe i bit će kažnjeni
11. papa nema moći Petra apostola koji je živio u siromaštvu i umiljenosti, nije proganjao i ubijao, nego je dopuštao slobodu
12. svi prelati rimske crkve od doba Sv. Silvestra zapostavljaju život prvih svetaca, oni su "prevaricatores et seductores", osim fratra de Morrone, Celestina V
13. svi su svećenici i redovi, dakoni i poddakoni i svi prelati odstupili od katoličke vjere
14. laici ne moraju davati desetinu rimskoj crkvi
15. ne zabranjuje se seksualni odnos među ljudima
16. spavati sa ženom a ne voditi ljubav više je nego "resuscitare mortuum"
17. ne treba živjeti zavjetovani život
18. molitva u hramu ne vrijedi više od one u staji ili svinjcu
19. slaviti Krista u hramu isto je kao da se slavi na bilo kojem mjestu
20. čovjek se ne treba zaklinjati.⁹

Konačno, rekli smo da apostolici imaju veze i s našim krajevima. Riječ je o jednoj epizodi iz Dolcinova života kojoj ne bismo pridavali većega značenja kada bi o njoj govorio samo kasni, nepouzdana kroničar koji 1672. kaže:

Passa (Dolcino) nell'Istria, provinzia del impero Veneto e particolarmente nella città di Dulcigno, dalla quale prese il nome, dove invaghito d'una tale Margherita da Trento, città poco lontana da Dulcigno (...) andava qua e là predicando della indequità con insana baldanza e perchè in Cattaro, città poco lunghi da Dulcigno, sopra le spiagge dell'Adriatico fece maggiormente dei seguaci, per questo Cattari furon chiamati.¹⁰

Ali o Dolcinovu boravku u našim stranama svjedoči i povjerenja dostojniji Benvenuto da Imola, govoreći da je Dolcino, pošto je istjeran iz planina Trenta s učenicima prešao "ad partes natalis soli", a to su naši krajevi; svjedoči, konačno, i papa Klement V koji se 11. kolovoza 1307. bulom obraća križarima, gdje kaže:

Nuper annis transactis, decursus maiori parte Dalmatiae, postea Longobardiae heresiarcha Dulcinus cum pluribus mille suis sectaribus, fuit in summis alpibus captus (...).¹¹

⁹ Bernardo G u i, "De secta illorum qui se dicunt esse de ordine Apostolorum et asserunt se tenere vitam apostolicam et evangelicam paupertatem, quando et quomodo inceperit et qui fuerint inventores eius, et de erroribus dicte secte, ut sciant presentes periter et futuri, conscripta sunt que secuntur", u: *Raccolta degli storici italiani*, ordinata da L. A. M u r a t o r i, t. IX - parte V, str. 24-25., ponovo uredio S e g a r i z z i.

¹⁰ Cit. S e g a r i z z i, *o.c.*, str. IX.

¹¹ S e g a r i z z i, *loc. cit.*

Zbog te veze s Istrom i Dalmacijom, zbog zahtjeva za dokidanjem desetine, zbog siromaške ideologije, odjeće i lutanja bosih nogu, zbog toga što želi slijediti Krista i apostole, što je imao apokaliptičku viziju svijeta, zbog toga što je napadao papu, crkvenu hijerarhiju i redove, što je govorio o dvjema crkvama, zato što je joakimist kao i zato što je proganjan i ubijen, zbog svega toga Dolcino zavređuje da bude ozbiljno uzet u obzir kao uzor pjesniku pjesme "S(vê)t' se kon'ča". Njegova je ideologija bliska ideologiji našega pjesnika. Ali, puno ime Dolcinovo je Fra Dolcino, njegov učitelj Segarelli je odbjegli franjevac, u redovima njihovih sljedbenika mnogo je franjevaca.¹² I upravo ta bliskost apostolika i franjevaca joakimista prisiljava nas na to da se još ozbiljnije pozabavimo mogućnošću da je naš pjesnik franjevac a pjesma jedno od mnogih djela franjevačke provenijencije. Tu mogućnost, mogu reći unaprijed, smatram najvjerojatnijom.

Poznato je da je u franjevačkom redu još za Franjina života bilo neslaganja a do prvih je ozbiljnih sukoba došlo malo po smrti svećevoj. Sukob se razbuktao oko pitanja siromaštva s tim da je u 13. stoljeću imao praktički a u 14. teorijski vid. Pojedine su struje znale zaći i u krivovjerje, a sukob nije ostao samo unutar reda (premda se zbog njega red počeo cijepati), nego se i proširio na Crkvu s jedne a franjevačke disidente s druge strane: Zatvaranja, ekskomunikacije i spaljivanja franjevaca stoga nisu bili rijetkost: stradavali su naročito spiritualci u 13. stoljeću, posebice za pape Bonifacija VIII., fraticelli u 14., za avignonskoga pape Ivana XXII., te beghardi i beghini, odnosno trećoredci, koji su spiritualcima i fraticellima rado prilazili, u oba navedena razdoblja sukobâ. Prostor na kojemu su represije, pa i one u obliku križarskih vojni, bile naročito oštre, isti je onaj na kojemu su nekada djelovali katari: Južna Francuska, Sjeverna Italija, ali ne i samo taj prostor.¹³

Jedan od razloga što je dio franjevaca bio proganjan svakako je i taj što su gorljivo prihvatili Joachimovo učenje. Prema Salimbeneovu svjedočenju bilo je

¹² O guglielmitima, apostolicima i drugim krivovjernim pokretima kasnoga europskoga srednjovjekovlja v. R. M o r g h e n, *op. cit.*; *Zarys dziejów religii*. Praca zbiorowa pod redakcją Komitetu: prof. dr Józef Keller - przewodniczący, prof. dr Wiesław Kotański, prof. dr Witold Tyloch, mgr. Bogdan Kupis. Warszawa, 1986. Korišten je rad: E. P o t k o w s k i, "Opozycja i herezje", str. 603-627.; Jean S é g u y, "Non-conformismi religiosi d'Occidente", u: *Storia delle religioni*, a cura di Henri-Charles P u e c h, knj. 12. Esoterismo, spiritismo, massoneria, str. 1-77.

¹³ Usp. Kajetan E s s e r, *Pregled povijesti Franjevačkog reda*, Sarajevo 1972., posebice 8. i 9. dio.

to kada je jedan redovnik iz Flore prešao u neki franjevački samostan i sa sobom donio Joachimova djela. Centralne ideje iz tih djela prihvatili su naročito spiritualci tumačeći Franjinu misiju u duhu Joachimovih profecija. Poslije su, u ogromnoj literarnoj produkciji spiritualističke usmjerenosti, mnogi primjenjivali Joachimovo učenje: neki, poput Gherarda da Borgo San Donnino tako da ga pokušaju kanonski formulirati, drugi, poput brata Ilije, tako da Franjinu smrt i stigmatizaciju tumače Joachimovim riječima, treći, poput Ubertina da Casale, tako da povijest dijele u šest razdoblja, i tako dalje sve do Uga de Digne, samoga Salimbenea, Pietra Olivija i dr. Svima je njima bilo zajedničko da su vjerovali u duhovnu revoluciju koju je predviđao Joachim. Franjevački joakimisti nalazili su podršku i među svojim generalima (Giovanni da Parma) i među papama, ali su se i u njihovim franjevačkim redovima znali naći oni koji su im zadavali snažne udarce (Sv. Bonaventura). Naravno, nebrojeni su oni franjevački joakimisti koji su ostali anonimni, ali koji se stoga nisu nimalo pitomije borili za ideale apostolske jednostavnosti i siromaštva, udaljenosti od svijeta i skromnosti koji su trebali postati stvarnošću nove crkve, a sve u duhu joakimističkih apokaliptičkih ideja.¹⁴

No, prijedimo na ono što nas neposredno zanima: moguću franjevačku provenijenciju naše pjesme. Razumije se da je jednoj apokaliptičkoj pjesmi lako pronaći usporednice u velikoj franjevačkoj spiritualističkoj književnosti, kako u samom dominantnom ekleziološkom tematskom sloju, tako i u fabuli utemeljenoj na motivu progona i u kompoziciji svojstvenoj prenjui. Baš zbog toga taj postupak ne može predstavljati ključni dokaz o podrijetlu ili, da se tako izrazim, autorstvu naše pjesme. Ali on može biti prinos uvjerenosti onih postupaka koji bi dokaz mogli biti. Zato ćemo sada ipak ponuditi tek kratki prikaz dijela spiritualističke i fraticellijske ekleziološke produkcije, misleći pritom na osnovne ekleziološke motive pjesme "S(vê)t' se kon'ča". Napominjem ujedno da neće biti lako u potpunosti jasno odvojiti ekleziološki od mitskoga, apokaliptičko-milenarističkoga idejno-tematskoga sloja.

Kao i u našoj pjesmi u spiritualaca i fraticella optužuju se redovi i kler da popuštaju pred svjetovnim dobrima te je zavladao nered: trči se za častima i bogatstvom a simonija je postala normalna pojava. Simoniti prodaju Krista i sakramente, uzimaju novac da bi održali misu, dok je fraticellima jasno da je spas

¹⁴ Dostatan uvid u produkciju franjevačkoga joakimizma omogućuju antologije: *Letteratura latina del secolo XIII*, a cura di Antonio Viscardi e Bruno Nardi, Torino, 1978.; Giorgio Petrocchi, *Scrittori religiosi del Duecento*, Firenze, 1974.

moću samo posredstvom sakramenata koje je ostavio Krist. Aktualni simonijački kler ne može vršiti sakramente kada im je heretik čak i papa Ivan XXII., a "Ecclesia erat adultera (...) propter symoniam". Papu smatraju ne samo krivovjercem nego i Antikristom, a Rimsku Crkvu Babilonom, sjedištem zla. Crkveni poglavari liče im na svjetovne vladare i poglavice sinagoga koji su osudili Krista, a, prema Ubertinu, papa Bonifacije VIII. slijedi Sotonu, a ne Raspeće. Nakon Ivana XXII. za fraticelle više nema pravih papa: nasljednici nisu osudili Ivanove greške pa su ih, dosljedno, potvrdili. Zato Bernardo Maurini i tvrdi da je Ivan XXII. mistički Antikrist: uništavao je "quidquid erat de Deo in terra perseguendo et condampnando dictos fratres (spiritualce, S.S.) et alios, qui eis adherabant", a Guglielmo Serralerii ga okrivljuje što je preuzeo papsku vlast kada su u Marseillesu spaljena Braća. Jedan drugi pak kaže: "si fuisset verus papa non consentiret nec sustineret quod dicti beguini et fratres minores condampnarentur, quo tenebant viam Dei et veritatis". Iza takvih optužbi slijedile su međusobne ekskomunikacije: i fraticelli su to mogli učiniti jer su stvorili vlastitu Crkvu i hijerarhiju a da pritom, tako su smatrali, ne krše franjevačko *Pravilo* u dijelu u kojemu se traži poslušnost katoličkoj Crkvi: ta heretici, shizmatici, simonijaci priležnici (concupinari) i ekskomunicirani i nisu katolička crkva.¹⁵

Inkvizitor Bernardo Gui tvrdi da su u obranu svoga stava fraticelli spremni umrijeti "dicentes se in hoc defundere Christi et apostolicam paupertatem". Snaga koja je pobunjenike nosila i podržavala bio je idejni kompleks o "dvjema crkvama". On je evidentan i u našoj pjesmi. Ta bi se sličnost također mogla ilustrirati nebrojenim mjestima iz onodobnih dokumenata, svima onima u kojima se govori o karnalnoj i spiritualnoj crkvi, o Babilonu-velikoj bludnici i apokaliptičkoj zvijeri - i o sinagogi, o zloći, bogatstvu i izopačenosti svećenstva, o skandalima, pompi, nadmenosti i hipokriziji u klera, o okrutnosti inkvizitora i križara, o neredu, zapuštenosti duša, lošim pastirima i nebrizi za službu božju i *Evangelje*, konačno i onima u kojima se govori o nužnosti da pred sud svijeta karnalna crkva propadne, a spiritualna se i siromaška crkva uzdigne. Taj je proces uzdizanja započeo već pojavom Sv. Franje. Mogla bi se, kažem, ilustrirati navedena sličnost, ali i ne postoji neka nužda s obzirom na to da je to pitanje u znanosti dosta obradivano te da su i najveći pisci (Marsilije iz Padove, W. Ockham) o istoj toj problematici pisali, te je dovoljno poznata u svom općem

¹⁵ Gabriella Scalisi, "L'idea di Chiesa negli spirituali e nei fraticelli", *Studi e testi francescani*, Vol. 52, L.I.E.F. Roma-Vicenza, 1973.

dijelu. Umjesto navodenja mislim da će biti bolje ako učinimo sljedeće: ispunimo obećanje koje smo gore dali, tj. da ponudimo nešto jače dokaze o svezi s franjevačkim disidentima i odredimo doba iz kojega pjesma nije mogla nastati, da do kraja izložimo zašto mislimo da je pjesma franjevačka, točnije trećoredačka te, konačno, i to da doznamo gdje je pjesma nastala.

Dakle, premda su spiritualci umjereniji od fraticella te je Giovanni della Cella mogao ovako odgovoriti fraticellima: "Rimska crkva je glava sviju ostalih i prava Kristova vjerenica a vi ju nazivate Babilonom, što je izraz za nered", te premda je u našoj pjesmi taj naziv upotrijebljen, čini mi se za cijelu Rimsku Crkvu, ipak ne možemo reći: vjerojatno je da je naša pjesma potekla iz pera jednoga fraticella, ne spiritualca. (Valja, naime, istaknuti da razlika između fraticella i spiritualca nije uvijek očita i jasna.) Ali zbog toga što u pjesmi nema dovoljno neumjerene heretičke žestine i borbenosti, kao i zbog toga što je sačuvana u jednoj duhovnoj pjesmarici, ona vjerojatno nije apostolička. To možemo smatrati točnim utoliko prije što njezinu svezu s fraticellima i spiritualcima možemo pretpostaviti na način metodološki identičan onomu koji smo imali kad smo govorili o Fra Dolcinovu krivovjerju: jedan sustav, jedan cjelovit tekst možemo suprotstaviti drugom sustavu, našoj pjesmi. I ovdje je to sažetak iz neprijateljskih redova: bula *Gloriosam Ecclesiam* pape Ivana XXII. od 23. siječnja 1318. godine. U njoj su navedene sljedeće krivovjerne teze: 1) dvije su crkve, karnalna i spiritualna, 2) ministri karnalne su izgubili svaki autoritet, kojega posjeduje samo spiritualna crkva, 3) nezakonito je svako zaprisezanje, 4) svećenici u grijehu ne mogu dijeliti sakramente, 5) Kristovo *Evangelje* afirmirali su tek fraticelli, a dosad je zanemarivano i skrivano. Dodaju li se navedenim grijesima i oni glede vjenačanja, kraja svijeta i dolaska Antikrista koji su joakimistički,¹⁶ imamo uspoređena dva sustava koji korespondiraju gotovo bez ostatka, što smatramo dokazom.

Sekta fraticella postojala je od 1317. do 1466. godine. Te je naime godine pisana bula *Sancta Romana* (30. prosinca) u kojoj se napada Angelo Clarena i "braća siromašna života". Bula *Gloriosam Ecclesiam* međutim napada spiritualce koji su pred Inkvizicijom pobjegli na Siciliju. Posljednji proces Inkvizicije protiv fraticella voden je u Rimu 1466. godine. Godinu 1466. međutim ni na koji način ne možemo uzeti za *terminus post quem* jer ga po drugom kriteriju, joakizmu, moramo premjestiti najmanje stotinu godina naprijed. Sudeći po tomu što su se u

¹⁶ *Enciclopedia italiana*, t. XVI, str. 34.

to doba dogadala i posljednja značajna joakimistička zbivanja, ona ezoterijska i ona povijesno-politička, oba u svezi s franjevcima i oba sa stanovitim refleksima na naše prilike, pa možda i u svezi s pjesmom "S(vê)t' se kon'ča". Ezoterijski joakimist je liječnik i alkemičar Arnaldo da Villanova. Alkemijske procese uspoređuje s Raspećem poslije kojega slijedi Uskrsnuće, a kraj svijeta i pojavu Antikrista predviđa za godinu 1376. Zato ga progoni i Inkvizicija. Ali, mi se ovdje ne želimo baviti ezoterijskim karakterom pjesme "S(vê)t' se kon'ča", niti smatramo da je u svezi s Arnaldom tako što bi bila "tempirana" za godinu 1376. Ne, više od toga zanima nas jedan stvarni podatak u svezi s Arnaldovim djelima u našim stranama. Neka od njih, za znanost vrlo važna, nalazila su se u Zagrebu već u prvoj polovici 14. stoljeća.¹⁷ Ne znam je li ih čitao zagrebački biskup Augustin Kažotić, autor rasprave *O siromaštvu*, djela u kojemu je Ivan XXII. nalazio argumente za napad na franjeve pobornike siromaštine,¹⁸ ne znam, kažem, ali je lako moguće da su i Arnaldo i Kažotić u svezi s osnovnim problemima u našoj pjesmi, ako baš ne izravno a ono možda posredstvom svojih djela.

Onaj drugi, i drugačiji, vjerojatno i posljednji veliki joakimist, jest Cola di Rienzo. Promjenljiva mu je sreća život učinila nestalnim, ali je jedno u njegovu životu ipak bilo stalno: svugdje su ga pratili franjevci. Pred posljednji uspon provodio je, odjeven u franjevačku odjeću, izganički život u jednoj spiritualističkoj zajednici, slušajući kasne zanesene joakimističke sanjare gdje mu proriču sjajnu budućnost iz Merlinovih spisa, iz *Otkrivenja*, iz Joachimovih djela. Nagovoren da se, po uzoru na prethodne talijanske neprijatelje papine svjetovne vlasti, obrati posljednjemu velikom srednjovjekovnom evropskom vladaru, Karlu IV., poslušati i otputovati u Prag. Ali, vremena su se bitno promijenila, Karlo ga je saslušao skrivajući podrugljiv smiješak i - uhitio ga da bi ga izručio papi u Avignon. Bilo je to 1352. godine,¹⁹ godine koju slobodno možemo uzeti za traženi *terminus post quem*. Uz to, bit će nam zanimljivo da je Karlo IV isti onaj vladar koji je uputio poziv našim pašmanskim benediktincima da u Emausu obnove glagoljsku djelatnost. Njegovo razumijevanje i dobrohotnost u odnosu prema benediktincima, a poruga i okrutnost u odnosu na strastvenoga joakimista

¹⁷ Mirko Dražen G r m e k, "Rasprava Arnalda iz Villanove o crnoj magiji", *Starine JAZU*, knj. 48., Zagreb, 1958., str. 217-231.

¹⁸ F. Š a n j e k, *Crkva i kršćanstvo u Hrvata*, 1. Srednji vijek. Zagreb, 1988., str. 172-177.

¹⁹ F. G r e g o r o v i u s, *Storia di Roma nel medioevo*, vol. 4., cura e traduzione di Vittoria C a l v a n i e Pia M i c c h i a, Roma, 1972, posebice pogl. V-VII.

Colu, nama je indikator dvojega: 1) "S(vê)t' se kon'ča" nisu mogli napisati benediktinci koji su u to doba bili u Pragu i, 2) tu pjesmu nisu mogli napisati niti benediktinci u Splitu ili u Tkonu. Ta je pjesma djelo franjevca joakimista.

Da je autor redovnik (a ne eventualno svjetovni svećenik ili apostolik) mislim da će potvrditi pažljivije čitanje pjesme. Naime, neposredno pošto je završena prva, mitska, apokaliptička strofa i pošto je u dva uvodna stiha oslikano opće stanje kršćanstva, prelazi se na stvarno i konkretno stanje u Crkvi, i to tako da se, uz žaljenje, kritizira redovništvo:

ar' nesklad6 krivo gleda drug' na druga
V redovnicêh6 ki čtu s(ve)to e(van) ^j(e'l')e
imêla bi pr(a)vda biti i svr(šen'e itd.

Tek potom prelazi se na crkvenu hijerarhiju i šire se optužbe ponovno protiv cijele Crkve. No, mi moramo primijetiti da su upravo *redovnici* na prvom, najistaknutijem mjestu te da su, dosljedno, i prvi u svijesti autora. Zašto? Zato što je on redovnik. Kada poslije bude poimence navodio prosjačke redove, njih četiri, na prvo će mjesto staviti *malu braću*:

Mala brat'ê, i kolud'ri predikav'ci
remetani. karmeliti kav'čenaci (...),

a tek potom popove i ostale iz crkve. Iz te činjenice nećemo izvesti zaključak da autor nije franjevac, jer franjevce napada, premda mislim da je ta činjenica mogla zbuniti istraživače, upravo, navesti ih na taj pogrešni zaključak. Mi znamo, naprotiv, da je u franjevačkom redu bilo više zajednica: uz tri koje je osnovao Sv. Franjo, u doba kada je pjesma nastala postoje još i "celestinovi siromasi", poslije pak klareni i mnoge druge struje. Svima su se, uz to, suprotstavljali konventualci, pa i tako da su ih kažnjavali i progonili. *Mala brat'ê* iz naše pjesme sasvim se lako može odnositi na konventualce, pa u tom slučaju naše zaključivanje o važnosti prvoga mjesta u nabranjanju - ostaje. Prvoga mjesta u nabranjanju, a dodajmo, i posljednjega mjesta u pjesmi. Jer i tu osjetljivu točku teksta rezervirao je autor za redovnika - pokornika i ubožnika:

prave ti si pokrita i šar'buita
a to to mu blêdo lice i ostra svita.
Vlêcête ga kvižituru da ga vspita.

S(ve)ti o(t)'će kvizituru ov' ti bljudi
 16č'n6 žečn6 nag' bos hodi a n(a)s6 sudi.

To je opis redovnika-siromaha koji ima specifičnu redovničku odoru, koji luta i griješi tako što u opasnost dovodi materijalna dobra Crkve. Uočimo li da su *ubožastvo* i *pokora* ključne riječi pjesme, te znamo li da su trećoredci zvani *remete od pokore* i često pristajali uz siromaški rigorizam, to je zaključak opet isti: autor je franjevac trećoredac. Njemu takvom upućen je prigovor da je hipokrit i on (prigovor) ima stanovito opravdanje u stanju u franjevačkom redu u kojem su istodobno postojali konventualci koji su gradili velebne crkve i samostane, ali postojali su i zagovornici siromaštva. Unutar cjeline franjevaštva ti su posljednji od nekoga sa strane mogli stoga biti optuživani za hipokriziju: franjevci su u cjelini ipak bili posjednici. Drugu optužbu upućenu redovniku, onu za sarabaitstvo, naizgled je teže opravdati, bar u onom dijelu gdje bi se pod *sarabaita* mogao podrazumijevati redovnik bez pravila i reda. Jer, za svakoga bi se lakše moglo tvrditi da se ne pridržava pravila i da živi bez reda, za svakoga lakše nego za trećoredce, beghine, spirituale i fraticelle koji su se grčevito borili za striktno opsluživanje Franjina *Pravila* "sine glosa" te su se i nazivali opservantima. Ali, možda je baš to bilo razlogom za navedenu optužbu protiv našega redovnika: *Pravilo* "sine glosa" sve je manje pravilo što više protječe vrijeme - stvarnost se mijenja, *Pravilo* ne, dakle, u izmijenjenoj stvarnosti ono može više i ne postojati. Činjenica je međutim da je rani opservantizam bitna osobina franjevačkih disidenata. Da bi naše tvrdnje o franjevačkom autorstvu pjesme, posebice s obzirom na *Pravilo*, postale i dokazom, potrebno ih je *Pravilom* osnažiti, i to tako da se motivima iz pjesme nađe poneka usporednica u *Pravilu*. A to je moguće s obzirom na to da u *Pravilu* postoje ove formulacije:

Opominjem ih i potičem (braću, S.S.) da *ne preziru i ne osuđuju ljude koje vide da su odjeveni u mekane i šarene haljine i da uživaju birana jela i pića.*

Stoga nalažem braći da nipošto *ne primaju dinara ili novaca, ni sami ni po posredniku.*

Neka braća sebi ništa ne prisvoje, ni kuće ni mjesta ni bilo koje stvari.

Kao putnici i pridošlice na ovome svijetu, *služeći Gospodinu u siromaštvu i poniznosti*, neka s pouzdanjem prose milostinju i ne treba da se stide, jer je Gospodin radi nas bio siromašan na ovome svijetu.

To je ona *izvršnost uzvišenog siromaštva* koje je vas, moju predragu braću, postavilo baštinicima i kraljevima nebeskog kraljevstva, *osiromašilo vas je u stvarima, a uzvisilo u krepovima.*

Opominjem također i potičem tu istu braću da im u propovijedima što ih drže riječi budu prokušane i čiste, na *korist i izgradnju naroda*. Neka im govore o

manama i krepostima, o kazni i slavi, i to kratkim govorom jer je Gospodin na zemlji kratko govorio.

(...) da uvijek *podložni i pokorni* toj svetoj Crkvi, postojani u katoličkoj vjeri *obdržavamo siromaštvo i poniznost i sveto Evanđelje Gospodina našega Isusa Krista* što smo čvrsto obećali.

A oni koji su već obećali poslušnost neka imaju *jedan habit s kapucem* i drugi bez kapuce, koji bi ga htjeli imati. *I koje nužda prisili, mogu nositi obuću*. I sva braća *neka se odijevaju jednostavnim odijelom* i mogu ga s Božjim blagoslovom krpati vrećama i drugim krpama.²⁰

U podcrtanim dijelovima (moje podcrtavanje) te formulacije su slične onima iz pjesme. Ali, važnijim od svega čini mi se to da *Potvrđeno Franjino Pravilo* ima 12 poglavlja i da je broj 12 značajan franjevačko-joakimistički broj:

- Sv. Franjo je, poput Krista, imao 12 prvih učenika i franjevci joakimisti tu su činjenicu obilato koristili,

- franjevački sklad koji vlada *Pravilom* sadržan u 12 poglavlja, najlakše se dade izokrenuti u suprotnost, u nesklad, upravo brojem koji dominira našom pjesmom, brojem 13.

I tu je ideju simbolikom brojeva mogao izraziti naš autor, onda kada je prikazivao propast kršćanstva i svijeta, nasuprot *Pravilu* koje je opsluživao i koje je smatrao ravnim *Evanđelju*. Nešto vrlo slično onomu što se je događalo u odnosu između *Pravila* i stvarnosti moglo se je, u svijesti našega autora, doživjeti i u još jednoj dimenziji: u stoljeću koje se označuje najprije brojkom 12 (*duecento*) a tek onda i onima sve određenijima, u tom je stoljeću još živio Sv. Franjo, u njem je još opstojao pun sklad sadržan u *Potvrđenu Pravilu*, u njem je cvjetao franjevački red. Ali u tom su se stoljeću ispoljili i prvi jasni znaci dekadencije i razdora. Što je joakimistički siromašak dakle mogao očekivati od *trecenta* kojega u cijelosti označava broj 13? Što, pitam, osim Antikrista, konačna razdvajanja dobra od zla i duha od materije te početka posljednjega *milleniuma*. Na taj način autor, vjerujem, i sam dokazuje svoju pripadnost redu Sv. Franje. Nezaobilazni dokaz za to da je on i trećoredac jest taj da su trećoredci u nas, čini se, od samih početaka (i samo oni među franjevcima) bili glagoljaši.

Privodeći kraju dokazni postupak o trećoredačkom autorstvu pjesme "S(vê)t' se kon'ča", obavili smo i najtežu zadaću. Preostalo je još samo to da odgovorimo na pitanje o mjestu nastanka pjesme a taj je odgovor relativno lagan. Potrebno je samo da pogledamo gdje se u 14. stoljeću, posebice dvadesetih i

²⁰ *Redovnička pravila*. Priredio Hadrian B o r a k OFM Cap., Zagreb, 1985., str. 316-324.

tridesetih godina kada je najvjerojatnije da je pjesma napisana, gdje se, dakle, na čakavskom području nalaze trećoredci. Otkrit ćemo da je mjesto njihova prebivanja prvenstveno Zadar s okolicom,²¹ a iz toga ćemo zaključiti da je naša pjesma tu i nastala. Ništa u pjesmi tomu zaključku ne proturječi. Dapače, s tim se slaže i najbitniji kriterij: izvorni ikavsko-ekavski refleks *jata*.²² Niti u samoj pjesmarici iz kodeksa *Slave 11* ima išta što taj zaključak osporava: u jednoj je od pjesama pronaden dokaz o franjevačkoj intervenciji (najmanje intervenciji!),²³ a u jednoj drugoj zaziva se Sv. Mihovil, *poštovan u gradu*,²⁴ a Zadar jest grad i u relevantno je doba imao crkvu Sv. Mihovila.²⁵ (Moguće je dakle i to da je pjesmarica u cijelosti franjevačka.) Najmanje, konačno, tomu zaključku kao prepreka stoji ono što o postanku naše nabožne poezije srednjega vijeka znamo: činjenica da su najstarije zadarske sačuvane zbirke pjesama iz kraja 15. stoljeća trećoredačke nije dokaz *protiv* našega zaključka, nego dokaz njemu *u prilog* - samo je uspostavljen naravni kontinuitet.²⁶ To utoliko prije što je davno, siguran sam s pravom, ustanovljeno da je Zadar kolijevka našega duhovnoga pjesništva, a i stoga što vjerojatni (gore pretpostavljeni) franjevački karakter naše "najstarije pjesmarice" i pjesmu "S(vê)t' se kon'ča" postanjem vezuje uz trećoredce. A oni su se počeli iz Zadra širiti na sjever²⁷ (ne na jug) tek pošto je završeno razdoblje srednjega vijeka, razdoblja kojega je pjesma "S(vê)t' se kon'ča" bivstveno posljednji naš duhovni izdanak.

²¹ L. T a n d a r i ć, "Provincija sv. Franje samostanskih trećoredaca (glagoljaša)", *Franjo među Hrvatima*, Zagreb, 1976., str. 174-177.

²² Usp. H a m m, *Stsl. čit.*, str. 89; Š t e f a n i ć, *Slovo* 23, str. 227-228.

²³ Š t e f a n i ć, *Slovo* 23, str. 230.

²⁴ D. M a l i ć, *Jezik*, str. 30.

²⁵ N. K l a i ć i l. P e t r i ć i o l i, *Prošlost Zadra*, knj. II. *Zadar u srednjem vijeku do 1409.*, Zadar, 1976., str. 261.

²⁶ Takvo zaključivanje v. u D. M a l i ć, *op. cit.*, str. 31.

²⁷ Č. M. I v a n č i ć, *Povjestne crte o samostanskom trećem redu sv. Franje po Dalmaciji, Kvarneru i Istri i poraba glagoljice u istoj redodržavi*, Zadar, 1910.

*Slavomir Sambunjak: FRANCISCAN BEGGARY RIGOURISM**S u m m a r y*

The paper is an attempt to determine the locus and period of composition of a Croatian glagolitic poem *S(vě)t se kon'ča* (The World Ends). That is achieved through the analysis of the content of the poem, primarily its mythical layer. The author establishes the thematic connections with the Revelation, and identifies the archetypes which found their reflection in the poem as heterodox, apostolic and spiritual, especially Franciscan and apocalyptic.

The mythical layer of the poem is most closely connected with the ideological and political events and personages of the transition period between the Middle Ages and the Modern world, especially because the Franciscan poverty battles of the time were full of apocalyptic symbolism, including the symbolism of numbers. It is the analysis of the numerical symbolic layer that has enabled the author to assert that the poem was composed in the first third of 14th century within the circle of Croatian Tertiary order of the Franciscans. Since at the time the glagolitic Tertiary Franciscans were situated in Zadar, their place of origin, the author infers that Zadar was the place of composition of the poem. The linguistic characteristics of the poem do not contradict the assumption, but give it added strength.